

A FELHASZNÁLÓK OKTATÁSA ÉS A SZELEKTÍV INFORMÁCIÓTERJESZTÉS AZ NDK MŰEGYETEMI KÖNYVTÁRAIBAN

A problémák összefoglalása és megoldása

Dieter Schmidmaier

Freibergi Bányászati Akadémia Könyvtára

Az NDK műegyetemi könyvtáraiban az utóbbi években mind konkrétan formát ölt a felhasználók oktatása és bevezetésük az új könyvtári információs módszerek és eszközök használatába [1]. Mintegy 10 éve már egyik jól bevált eszköz a *szelektív információterjesztés* amelynek segítségével a felhasználóhoz juttatható a szakirodalomnak az a válogatása, amely a dokumentum tartalmának és a felhasználók vagy a felhasználók egy-egy csoportja érdekeinek és igényeinek összevetéséből adódik. A szelektív információterjesztés szervezési kérdéseivel a szakirodalom már kimerítően foglalkozott, de hiányoznak – illetve csupán egyes beszámolókból elvétve találhatók – ennek a szolgáltatásnak pedagógiai vonatkozásai.

A tudományos tájékoztatás és a tudományos könyvtáriügy eredményei nagymértékben segítik a dokumentumok sokféleségéből történő válogatást és az információs akadályok leküzdését. Az elért eredményeket azonban népszerűsíteni kell. A szelektív információterjesztés egyike a tudományos információk közvetítését segítő eszközöknek, amelyet *speciális könyvtárpedagógiai módszerekkel kell népszerűsíteni*. Ezt a szolgáltatást mind több egyetemi könyvtár használja, ezért népszerűsítése is egyik fontos feladata lett a könyvtárak munkatársainak. Mivel pedig a szelektív információterjesztés az alkotó, termelő – tehát nem a pusztán befogadó és reprodukáló – munkát végző munkatársakhoz szól, a hagyományos könyvtárpedagógiai módszerekkel szemben ezen a téren nagymértékben megőri a könyvtárosok felelőssége, s egyszersmind a munkája is.

A szelektív információterjesztés előfeltétele, hogy a felhasználó

kutatómunkát végezzen vagy tanulmányokat folytasson;

jól ismerje szakmája terminológiáját;

jártas legyen mind a bibliográfiák, a segédkönyvek, a könyvtárak és információs eszközök használatában, mind a szellemi munka technikájában és módszereiben.

Számos kérdés merül fel, amelyet pedagógiai, lélektani és szociológiai módszerekkel sürgősen tisztázni kell. Ezek a kérdések a *potenciális felhasználók és az egyetemi könyvtárakban működő partnereik kapcsolataira* vonatkoznak:

a) Hogyan készíthetők a felhasználók arra, hogy megtanulják a szolgáltatás használatát?

b) Hogyan nevelhetők a felhasználók a számukra szükséges témák meghatározására?

c) Mivel készíthetők a felhasználók a meghatározott témákhoz fűződő további tevékenység (korrektúra, visszacsatolás, relevancia) elvégzéséhez?

d) Hogyan figyelmeztethetők a felhasználók arra, hogy új témákat határozzanak meg, ha új kutatási feladatok ezt szükségessé teszik?

e) Hogyan vélekednek a felhasználók a tárgyszóbook-rokról?

f) Mit jelent a felhasználó számára a visszacsatolás?

g) Hogyan érhető el, hogy a szolgáltatás megfeleljen a hozzáfűzött várakozásnak?

k) Hogyan és mennyi idő alatt juthat hozzá a felhasználó a szelektív információterjesztésben jelzett információs forrásokhoz (eredeti dokumentumok, másolatok, mikrofilmlapok)?

E kérdések megválaszolása a szelektív információterjesztés jobb és hatékonyabb felhasználásához vezet. A nemzetközi fejlődési irányok és az NDK-ban kialakult gyakorlat egybevetéséből kialakíthatók azok az általános módszerek, amelyek komplex használata meghozza a kívánt eredményeket.

Kezdetben általában a könyvtárosok, főleg pedig a műegyetemi könyvtárosok magatartása a szolgáltatással kapcsolatos *ember-gép párbeszéddel szemben igen tartózkodó volt*; nem vették nagyon szívesen azt a felelősséget, mely a felhasználókkal kialakult kapcsolatban rájuk hárult [2].

A könyvtáros tulajdonképpen csak akkor lelkesedett a szelektív információterjesztésért, ha az a könyvtártól és nem valamilyen külső szervtől, vagy az ipartól indult ki. Lassan kezdték csak a könyvtárosok a szelektív információterjesztés közvetítőinek szerepét betölteni [3, 4]. Elsősorban azonban a tájékoztatásügy képviselői és a felhasználók voltak azok, akik szükségesnek tartották a tudományos dolgozó és az információs rendszer közötti közvetítést, melynek kapcsán a könyvtáros vagy tájékoztatási szakember a felhasználót a szolgáltatás használatában jártassá teszi [5], elsősorban pedig arra oktatja, hogyan hozhatja létre a leghatékonyabb kölcsönhatást [5, 6, 7]. Ennek a tevékenységnek kiértékelése 1974-ig már megtörtént [8].

De miben is állnak ezek a módszerek?

1. A felhasználó és a szelektív információterjesztés, valamint a műegyetemi könyvtár munkatársai között *személyes kapcsolat kialakítása* (ha külső felhasználóknak is szánták).

A könyvtár munkatársai szakmailag jól képzettek, de szükségük van pedagógiai képzettségre is. Ha a felhasználó mindig ugyanazokkal a munkatársakkal találkozik és tárgyalt, ez számára biztonságérzetet ad, és előnyös a szolgáltatás folyamatossága és eredményessége szempontjából is.

2. *Oktatás többnapos szemináriumokon*. A szolgáltatást a felhasználókkal alaposan meg kell ismertetni, erre szemináriumok és tanfolyamok kiválóan alkalmasak. Az oktatás során

a rendszert a lehető legegyszerűbben kell elmagyarázni,

az oktatást a fogalmak magyarázatára és gyakorlati feladatokra kell összpontosítani;

nagy figyelmet kell szentelni az információ technikai eszközeinek;

tisztázni kell a szolgáltatás összefüggését a referáló szolgáltatásokkal (pl. a *Chemical Abstracts* és a *Chemical Abstracts Condensates* összefüggését).

Az ilyen oktatás szinte életszükségletté vált a szelektív információterjesztés széles körű alkalmazásában, mint amilyen a *kémia* [9, 10, 11] és az *orvostudomány* terén tapasztalható [12].

3. A szelektív információterjesztés használatát *ismertető útmutatók publikálása*. Az oktatás kiválóan kiegészíthető a szelektív információterjesztés írásbeli ismertetésével, amelyben egy általános fejezet a szolgáltatást mint információs eszközt mutatja be. A rendszerrel szerves összefüggésben összeállított broszúrák jól beváltak

és a szóbeli felvilágosítást is megkönnyítették [13, 14]. A szakirodalomban számos példa található erre [15, 18].

4. *Személyes beszélgetés*. Tanfolyamok, broszúrák mellett szükség van arra is, hogy a felhasználóval személyes kapcsolatot alakítsunk ki [19]. Ez a gondolat az 1. alattiaknak mintegy folytatása magasabb szinten. Mivel a szolgáltatás sikerének kulcsa a témák kialakítása (szükség esetén átalakítása) [20], e beszélgetések során megtárgyalhatók a szűkebb szakterületek problémái, a felhasználó gondjai és szükségletei, az információs források stb.

5. *A felhasználó, mint a szelektív információterjesztéssel kapcsolatos ismeretek terjesztője*. Ez a módszer az egyetem oktatási és kutatási tevékenysége során a könyvtárpedagógia integrációjának egyik formája [21]. Ha a felhasználó saját tapasztalatai alapján győződött meg a módszer hasznáról, lelkesen fogja e téren szerzett ismereteit, készségét és jártasságát továbbadni. Az oktatás és kutatás folyamatának ez az integrációja a legmagasabb szintű feltétele a könyvtári eredmények népszerűsítésének. Ezen a módon általában sokkal többet érhetünk el, mint akár a legjobb szándékú és kiváló szakértelemmel megszervezett, kötelezően előírt könyvtári rendezvényt.

6. *Audio-vizuális és programozott eszközök felhasználása*. Ismeretes, hogy az audio-vizuális és programozott módszerek és eszközök használata körül sok vita folyik, részben indokoltan [22, 23].

Az egyetemi könyvtárak munkatársainak szerepe az utolsó évtizedekben lényegesen megváltozott. A könyvtári és tájékoztató munka szervezőiből mindinkább *a felhasználó tanácsadói és segítői lettek*. A szelektív információterjesztés során – ami a felhasználó teljes részvételét minden korábbi szolgáltatásnál nagyobb mértékben megkívánja – a könyvtáros nemcsak szakember, hanem egyben pedagógus és kommunikációs partner is. Mindez megköveteli tőle, hogy

ismerje az információs rendszereket, valamint az országos és nemzetközi viszonylatban legjelentősebb információs eszközöket;

széles körben népszerűsítse a saját intézményében működő információs eszközöket;

legyen jó pedagógiai érzéke;

állandóan továbbképezze magát a könyvtárügy, az információ és pedagógia területén;

kielégítő ismeretei legyenek azon a szakterületen, amelyhez az adott szolgáltatás készült;

a szelektív információterjesztésben jelzett információs forrásokat könnyen és gyorsan hozzáférhetővé tegye.

Fordította: Dezső Zsigmondné

Irodalom

- [1] SCHMIDMAIER, D.: Die Aufnahme neuer Inhalte in die Bibliothekseinführung und Nutzerschulung. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 89. köt. 11. sz. 1975. p. 499–502.
- [2] CRUM, N. J.: The librarian-customer relationship: dynamics of filling requests for information. = Special Libraries, 60. köt. 1969. p. 269–277.
- [3] GARFIELD, E.: The role of the medical librarian in SDI-systems. = Bull. Med. Libr. Ass. 57. köt. 4. sz. 1969. p. 103–105.
- [4] BURTON, R. D.: Techniques for educating SDI users. = Special Libraries, 1975. máj./jun. p. 252–255.
- [5] LANDAU, H. B.: Can the librarian become a computer data base manager? = Special Libraries, 62. köt. 1971. p. 117–124.
- [6] CAWKELL, A. E.: Attitudes in promoting and using external SDI services. = Aslib Proceedings, 23. köt. 1971. p. 541–543.
- [7] BORMAN, L. – MITTMAN, B.: Interactive search of bibliographic data bases in an academic environment. = Journal of the American Society for Information Science, 23. köt. 1972. p. 164–171.
- [8] LANCASTER, F. W.: Evaluation of on-line searching in MEDLARS (AIM-TWX) by biomedical practitioners. Urbana, Ill. 1972. (Univ. of Illinois Graduate School of Library Science. No. 101.)
- [9] MAUERHOFF, G. R.: Selective dissemination of information. = Advances in Librarianship, 4. köt. 1974. p. 25–62.
- [10] BERG HANSEN I.: Recent experiences with mechanized systems in the chemical field. Computer-based information services: Practical experience in European libraries. Loughborough, 1973. p. 89–96.
- [11] Computer based chemical information. Ed. E. M. C. Arnett, A. Kent. New York, 1973. IX. 217 p.
- [12] ROBERTS, A. B. and others: Development of a computerized current awareness service using Chemical Abstracts Condensates. = Journal of Chemical Documentation, 12. köt. 4. sz. p. 211–223.
- [13] CORNING, M. E.: The U. S. National Library of Medicine and international MEDLARS cooperation = Information Storage and Retrieval, 8. köt. 6. sz. 1972. p. 255–264.
- [14] MAGNINO, J. J.: Document retrieval and dissemination. = Annual Review of Information Science and Technology, 6. köt. 1972. p. 223–224.
- [15] BRANDHORST, W. T. – ECKERT, Ph. F.: Document retrieval and dissemination systems. = Annual Review of Information Science and Technology, 7. köt. 1972. p. 389–394.
- [16] DARDANO, R. U.: Users manual. Washington, Federal Aviation Administration, 1970. 33 p.
- [17] STANDERA, O.: COMPENDEX profiling guide. Edmonton, Information Retrieval Research Council of Alberta, 1970. 36 p.
- [18] Profil design manual. 2. ed. Edmonton, National Science Library, 1970.
- [19] ROVLETT, R. J.: Training chemists in the use of Chemical Abstracts' Services. = Journal of Chemical Documentation, 9. köt. 2. sz. 1969. p. 103–105.
- [20] FJÄLLBRANT, N.: Teaching methods for the education of the library user. = Libri, 26. köt. 4. sz. 1976. p. 264.
- [21] O'DONOHUE, C. H.: Profiling, the key to successful information retrieval = Journal of Chemical Documentation, 14. köt. 1. sz. 1974. p. 29–31.
- [22] FJÄLLBRANT, N.: Teaching methods, p. 252.
- [23] FJÄLLBRANT, N.: Teaching methods, p. 258–261., p. 263–264.
- [24] FJÄLLBRANT, N.: User instruction in the libraries of the Technological Universities in Scandinavia. Some recent developments. = IATUL-Proceedings, 7. köt. 2.sz. 1974. p. 57–58.
- [25] Educating the library user. Ed. J. Lubans. New York, 1974. 435 p.
- [26] SCHMIDMAIER, D.: Selective dissemination of information and user training in the GDR. Computer-based information services: Practical experience in European libraries. Loughborough, 1973. p. 69–73.
- [27] LOUCKI, Cr.: The relation between user and disseminated information in the automatic information processing systems. = Probleme de Informare si Documentare, 10. köt. 3. sz. 1976. p. 134–148.
- [28] WOOD, D. N.: Training scientists and technologists to handle information. Buenos-Aires, 1970. (FID Intern. Congr. of Doc.)

SCHMIDMAIER, D.: A felhasználók oktatása és a szelektív információterjesztés az NDK műegyetemi könyvtáraiban

A cikk a szelektív információterjesztés pedagógiai vonatkozásait vizsgálja az NDK műegyetemi könyvtárainak gyakorlata alapján. A szelektív információterjesztés széles körű népszerűsítésére és elterjesztésére a szerző a következő módszereket javasolja: a felhasználó és a szolgáltatás munkatársai közötti személyes kapcsolat kialakítása; a felhasználók oktatása tanfolyamokon; ismeretterjesztő útmutatók publikálása; audio-vizuális eszközök felhasználása; a felhasználók bevonása a szolgáltatások ismertetésébe és terjesztésébe.

* * *

SCHMIDMAIER, D.: User education and selective dissemination of information at the Technical University Libraries in the German Democratic Republic

The educational aspects of the selective dissemination of information are evaluated, based on the experience of the Technical University Libraries in the GDR. The following methods may increase the publicity and broaden the use of selective dissemination of information: personal contacts of users and those providing SDI services; user education by special courses; publication of general educational and informative materials; use of audiovisual devices and techniques; initiating users to participate in providing information on and facilitating dissemination of services.

ШМИДМАЙЕР, Д.: Обучение потребителей и избирательное распространение информации в библиотеках политехнических университетов Германской Демократической Республики

В статье рассматриваются педагогические аспекты избирательного распространения информации на основе опыта библиотек политехнических университетов ГДР. Для широкой популяризации и внедрения в практику метода избирательного распространения информации автором предлагается следующее: формирование личных контактов между потребителями и сотрудниками информационной службы; обучение потребителей на курсах; публикация соответствующих пособий; применение средств аудио-визуальной техники; вовлечение потребителей в распространение различных видов информационных услуг.

SCHMIDMAIER, D.: Nutzerschulung und selektive Informationsvermittlung an den technischen Universitätsbibliotheken in der Deutschen Demokratischen Republik

Der Aufsatz behandelt die pädagogischen Aspekte der selektiven Informationsvermittlung aufgrund der Praxis der Technischen Universitätsbibliotheken in der DDR. Zur ausgedehnten Popularisierung und Verbreitung der selektiven Informationsvermittlung empfiehlt der Autor: persönlicher Kontakte der Nutzer mit dem Betriebspersonal dieser Dienstleistung; Nutzerschulung mittels Seminare; Herausgabe von Informationsmaterialien über die selektive Informationsvermittlung; Verwendung audiovisueller Mitteln und Methoden; Einbeziehung von Nutzern in die Bekanntmachung und Verbreitung der Dienstleistungen.

